

Reinhard Mehring

Carl Schmitt om Martin Heidegger

- den katolske 'skærper' kritiserer
nationalsocialismens 'neutraliserer'

Der findes en rig tradition for åndshistorisk kritik af nationalhistorien, hvor enkelte forfattere som repræsentanter og grundlæggere gøres ansvarlige for en nations særlige sporskifter og vildfarelser.¹

Denne tradition skriver nationalhistorie som åndshistorie. Kant og Hegel, Nietzsche og Heidegger er altså ikke mindre oplysende og vigtige for den tyske historie end fx Frederik d. II, Bismarck eller Hitler. Ud fra denne synsmåde fører mange linjer til Hitler: Luther og den radikale protestantisme, Hegel og den tyske 'magtstatstanke', Nietzsche og hans 'overmenneske'. Carl Schmitt (1888-1985) og Martin Heidegger (1889-1976) fremhæves ofte i samme åndedrag i denne 'åndshistoriske' betragtning af nationalhistorien. Ingen af de to har dog spillet nogen afgørende rolle som politisk aktør eller nationalsocialistisk ideolog.

Heideggers universitetspolitiske ambitioner slog fejl på et tidligt tidspunkt. Carl Schmitt spillede ganske vist en vigtig rolle i nationalsocialismens formative fase, som aktør bag 'ensretningen' og omstillingen til en nationalsocialistisk retsvidenskab. Nationalsocialismens ubestridte 'kronjurist' har han dog aldrig været. Og retsvidenskabens rolle som magtfaktor nærmest kun en underordnet rolle i nationalsocialismens tyranniske system. Når Heidegger og Schmitt derfor i dag diskuteres over hele verden som nøglefigurer og repræsentanter for nationalsocialismen, så er dette hverken retfærdiggjort i kraft af deres roller som politiske aktører eller på grund af nogen nævneværdig indflydelse på udviklingen af den nationalsocialistiske ideologi. Tidshistorisk er de derfor kun af særlig interesse, hvis man betragter begge ud fra tiden efter 1918 og før 1933, altså i 'mellemligstidens' kontekst, og hvis man forstår deres 'eksistentialisme' som 'åndshistorisk' nøgle til nationalsocialismen. Heidegger fremtræder dermed som filosofien og Schmitt som statsteoretikerne bag en

åndelig indstilling, som førte til nationalsocialismen.

Lighederne mellem Heidegger og Schmitt blev opdaget på et tidligt tidspunkt i forskningen af Heidegger-eleverne og filosofferne Leo Strauss og Helmut Kuhn, Herbert Marcuse og Karl Löwith, som alle måtte emigrere; den begyndte derfor som et politisk opgør med den filosofiske lærer Heidegger. Dennes politiske opteren for nationalsocialismen fremstod nu som en indvending mod hans filosofi, som rykkede ind i et politisk lys og blev betragtet som filosofisk artikulation af en antiliberal og totalitær politik. I dette lys fremstod Heidegger pludselig som det filosofiske talerør for en politisk strømning, som Carl Schmitt artikulerede som statsretsteoretiker. Hermed var det intellektuelle opgør med nationalsocialismen henvist til forudgående tænkere såsom Schmitt og Heidegger. Fra 1933 af blev begge registreret som repræsentanter for mellemkrigstidens 'antidemokratiske tænkning' (Kurt Sontheimer) og som nationalsocialismens idémænd. Derfor skrev Karl Jaspers i sin erklæring om Heidegger fra den 22. december 1945 da også: "Han og Baeumler og Carl Schmitt er hver for sig meget forskellige professorer, som har forsøgt at bringe sig åndeligt i spidsen for den nationalsocialistiske bevægelse. Forgæves. De har sat ind med en virkelig åndelig kunnen, til stor ulykke for den tyske filosofis omdømme. Deraf stammer et træk af det ondes tragik" (Heidegger 1990: 272).

Forskellen på de to forfattere viser sig allerede i deres forskellige reaktion på deres kald til Berlin modtaget i året 1933. Mens Schmitt stræbte efter magtens centrum og derfor modtog kaldet, afviste Heidegger – efter sit første universitetspolitiske nederlag – det fornyede kald til Berlin. Mens Heidegger – hinsides hans generelle national-revanchistiske målsætning om hævn for Versailles og "den store krigs åndelige og historiske erobringer" (GA 16, 284, sml. 279ff) – mislykkedes med sine egne universitetspolitiske forestillinger (han planlagde frem for alt grundlæggelsen af et 'Docentseminarium' som skulle forpligte yngre videnskabsfolk på Heideggers filosofiske førerkrav), var Schmitt indflydelsesrig i forhold til ensretningen af delstaterne, retsvidenskaben og retsvæsenet og senere også i forhold til det folkeretslige forsvar for NS-krigspolitikken. Ikke mindst antisemitismen, tydelig allerede før 1918, adskilte ham fra den mere tamme Heidegger. Faktum er, at begge som partimedlemmer og officielle personer ubestrideligt var nationalsocialister. Ingen af de to distancerede sig efter 1945 entydigt fra deres politiske forviklinger og begge foretog tvivlsomme revisioner. Vil man foretage en nøjere afvejning, så var Schmitt, sammenlignet med Heidegger, langt den skarpeste, overbeviste og mest virksomhedsfulde nationalsocialist. Det betoner Jaspers også i sin erklæring.

Lighederne mellem Schmitt og Heidegger er en intellektuel konstruktion. Tætte personlige bånd fandtes der ikke mellem de to. Alligevel takkede

Heidegger den 22. august 1933, for tilsendelsen af det tredje oplag af *Det politiskes begreb*, som indeholdt ”en ansats af største rækkevidde”, og håbede på et ”afgørende samarbejde” i forbindelse med nyopbygningen af det juridiske fakultet (GA 16, 156). Schmitt omtaler endnu et ’postkort’ fra Heidegger, fra 1933 (Schmitt 1991: 241). Tættere forbindelser kom det dog ikke til. Af større betydning er den indirekte kontakt gennem Ernst Jünger. Som brevvekslingen offentliggjort for nyligt viser, havde Schmitt plejet både personlig og familiær omgang med Jünger siden 1930. Selv om Jünger holdt en tydelig distance til Schmitts nationalsocialisme, forblev han en nær samtalepartner gennem hele den nationalsocialistiske periode. Heidegger holdt også tæt personlig kontakt med Jünger, og beskæftigede sig efter 1933 særligt intensivt med hans værk *Der Arbeiter* (GA 90). Allerede her er de begge systematisk forbundet i en iagttagelse af det politiskes ’totalitet’. Schmitts ’begreb om det politiske’ er derfor med sikkerhed altid til stede i Heideggers diskussion med Jüngers ’arbejder’.

De politiske holdninger før og efter 1933 lader sig generelt sammenligne, og kategorierne belyser gensidigt hinanden. Således viser en sammenligning af tekststudgaverne af *Det politiskes begreb* fra 1927 og 1932 en eksistentialisering af semantikken, der dog ikke kan påvises at være en direkte reaktion på *Sein und Zeit*. Heidegger tog ikke særlig notits af Schmitts juridiske værk. Mest af alt var det *Det politiskes begreb* som påvirkede ham. Schmitt går med sin adskillelse af begrebet om det politiske fra statsbegrebet systematisk bag om det juridisk-institutionelle statsbegreb tilbage til et eksistentielt statsbegreb. Ifølge Schmitt eksisterer en stat ikke primært i kraft af sine politiske institutioner men derimod i kraft af sine politiske forbindelser og skæbnesammenhængen i et politisk fællesskab. Det politiske er for ham derfor ikke noget ’sagområde’, men derimod ’intensitetsgraden’ af social association og dissociation. Schmitt bestemmer den politiske totalitet ud fra den ’reelle mulighed’ for, at venskaber og fjendskaber grupperer sig om et givent spørgsmål. Stillet ansigt til ansigt med denne allestedsnærværende politisering af samfundslivet søger han at monopolisere den politiske energi og afgørelse ved en kvalitativ ’total’ stat.

Heidegger spørger på samme måde bag om det herskende juridisk-institutionelle statsbegreb, han går dog i modsætning til Schmitt ud fra, at universitetet og filosofien spiller den førende rolle. I dialog med sine grækere formulerer han således i sin rektoratstale det tyske folks ’åndelige kontrakt’ for at forstå opbruddet i 1933 og betoner i 1934 stadig universitetets rolle ”i statens genopdragelse af folket til et folk gennem staten” (GA 16, 304). Senere indtager han en distanceret holdning til staten og afgrænser Polis som noget førpolitisk, der først muliggør alt politisk, fra ”den helt anderledes moderne politiske totalitet” (GA 53, 117, sml. 97ff). Heidegger har ganske vist en tilbagevendende til de politiske og førpolitiske forudsætninger bag det juridisk-institutionelle statsbegreb til

fælles med Schmitts 'ansats', men forklarer dem med sin spørgen til det 'væsentliges' 'skæbne' i et politisk 'rum' på en helt anden måde. Hentydninger til Schmitt lader sig altså påvise i hans forelæsninger, direkte spor og indflydelse fra Schmitts teoridannelse dog næppe.

Schmitt fortolkede alle 'prægnante' politiske og statsretslige begreber formelagtigt som 'polemiske' og 'sekulariserede teologiske begreber' og betragtede kernen i al filosofi som politisk ideologi. Således læste han ikke mindst den sene Heideggers værk som en politisk stillingtagen til nationalsocialismen og til Forbundsrepublikken. Bemærkninger om Heidegger gennemsyrrer hans *Glossarium*. Der ser han sig sammen med Heidegger som en del af 'fællesskabet' af "store jasnigere i 1933" (Schmitt 1991: 188, 199); han læser *Sein und Zeit*, *Humanismebrevet* og *Holzwege*, og tildeler Heideggers litterære 'comeback' prædikatet "fuldt tilfredsstillende" (ibid.: 297). Hans indvendinger vedrører den "sædvanlige tids-kritik" (ibid.: 109) af *Sein und Zeit* og den moderne filosofiske analyse af 'mennesket' (ibid.: 232). Han smeder 'heideggerier': "Tid frembringer tidende, tidende frembringer tid. Mennesket er Værens hyrde. Hyrdedreng, hyrdedreng. For dig vil man også engang synge." (ibid.: 275).² Heideggers politiske forsigtighed ærgrer ham: "Stedet. Han vogter sig for at nævne et sted. Han siger ikke Rom eller Moskva, og han siger ikke Genève eller Prag og heller ikke Lake Success. Jeg derimod nævner navnene som et barn og er derved forudbestemt som offer for et ritualmord" (ibid.: 310).

Sprogfilosofien tiltaler ham (ibid.: 236, 271). Schmitt deler Heideggers fremgangsmåde med en spekulativ-etymologisk gåen tilbage til sprogets 'op-rindelige' betydningsindhold. Allerede ved tilsendelsen af *Det politiskes begreb* tilknyttede han et Heraklit-citat, som Heidegger kommenterede direkte (GA 16, 156, GA 36/37, 89ff). Schmitt fører også sin egen samtale med grækerne, med Pindar og Hölderlin, som analogt til Heideggers drejning mod 'Logos' (Schmitt 2004: 119) fører til en historiefilosofisk udlægning af 'Jordens Nomos' (Mehring 2001: 64f, 102f). Hvor tæt på hinanden de end står her, så forbliver Schmitts indvending dog den, at Heidegger med sin filosofisk-humanistiske analyse udelukker sig fra kristen digtning. Derfor spiller Schmitt også efter 1945 den kristne digter Konrad Weiß ud mod Heidegger (Schmitt 1991: 83, 236) og mener grundlæggende: "Det afgørende skridt omkring år 1900 var overgangen fra Goethe til den Hölderlinske genialitet. Hvilket forræderi mod Kierkegaard og Bruno Bauer og den genopdagede kristendom omkring år 1840." (ibid.: 151). Ganske vist står der ikke mindre tvivl om Schmitts drejning mod kristendommen og katolicismen end om Heideggers Værenskatologi, men Schmitt savner uden tvivl hos Heidegger, at hans værenstækning ikke længere er kristen.

Schmitt deler ganske vist Heideggers kritik af den samtidige værdifilosofi. I *Die Tyrannei der Werte* afviser han værdifilosofiske rets- og forfatningsbegreber, fordi de munder ud i en ”verdensødelæggende verdensvirkeliggørelse”, og citerer med henblik på værdifilosofiens herkomst og status udførligt fra Heideggers Nietzsche-afhandling i *Holzwege*: ”Værdien og det værdimæssige bliver en positivistisk erstatning for det metafysiske.” (Schmitt 1967: 53) Deri ligger der dog også en kritik af Heideggers svar. For Schmitt er bevidst om, at Heidegger ikke har en restauration af kristendommen som mål men derimod kun betragter kristendommen civilteologisk som en sidste bastion overfor det moderne menneskes selvmyndiggørelse og selvødelæggelse. I Schmitts udgivne skrifter (Hauptstaatsarchiv Düsseldorf RW 265-20034) befinder der sig et A4 hæfte med titlen ’Martin Heidegger’, hvori Schmitt lavede og kommenterede dele af Heideggers posthumt offentliggjorte *Spiegel*-interview med udgiveren Rudolf Augstein og flere andre *Spiegel*-udklip. Fotos af Heidegger, Lukács og Jaspers såvel som en meddelelse fra den 14. marts 1966 om, at disse filosoffer trådte frem i *der Spiegel* påfører han den indledende bemærkning: ”Skylgerne af tre letbenede oldinge, som har vundet 2. verdenskrig”. Så tilføjer han ironisk ”Fotografiets triumf” til *Spiegel*-samtalet fra 1966, posthumt udgivet den 31. maj 1976: På det midterste billede (*Spiegel* nr. 23/1976, s. 219) synes Heidegger at gå hånd i hånd med Augstein på markvejen. På bagsiden af et foto af Heidegger noterer Schmidt: ”Den ahteologiserede ridder”. Imod Heidegger henviser han til Däubler og mener: ”Presser konstant saften ud af ordene, / alligevel og på trods af det/ - immervæk -/ ikke nobelprismodtager, / og ikke engang Oslo-kandidat”. Til sidst spiller han sin diagnose af ”neutraliseringens tidsalder (tøven)” ud mod Heideggers ”ja og nej til den tekniske verden” og slutter: ”Heidegger – presser konstant saften ud af ordene; det fungerer dog kun med bløde frugter og grøntsager, ikke med stenfrugter som kirsebær og blommer.” Schmitt kritiserer altså i sidste ende Heideggers ’værenshistorie’ for at være en politisk tilpasning til sejrherrenes afkrystnede system fra 1945. Alligevel påvirker Heideggers død ham (Schmitt 2004: 278). Selv om der altså var vigtige paralleller i teoridannelsen og i de praktiske positioner, kan der dog hos Schmitt først påvises et egentligt opgør med Heidegger efter 1945, som i stor udstrækning begrænsede sig til spottende kommentarer til politiske og teologiske forskelligheder.

Oversat af Frank Beck Lassen og Rikke Louise Peters

Noter

¹ Udvidet og omarbejdet udgave af Reinhard Mehring, ”Heidegger und Carl Schmitt. Verschärfer und Neutralisierer des Nationalsozialismus“, i Dieter Thomae (red.), *Heidegger-Handbuch. Leben-Werk-Wirkung*, Stuttgart 2003, s. 343-345.

² Den tyske original: ”Zeit zeitigt Zeitung, Zeitung zeitigt zeit. Der Mensch ist der Hirte des Seins. Hirtenknabe, Hirtenknabe. Dir auch singt man dort einmal“.

Referencer

Heidegger bliver citeret fra *Heidegger-Gesamtausgabe* (GA)

Heidegger, Martin & Karl Jaspers (1990). *Briefwechsel 1920-1963*, Frankfurt: Klostermann

Jünger, Ernst & Carl Schmitt (1999). *Briefe 1930-1983*, Stuttgart: Klett-Cotta

Krockow, Christian von (1959). *Die Entscheidung. Eine Untersuchung über Ernst Jünger, Carl Schmitt, Martin Heidegger*, Stuttgart: Ferdinand Enke Verlag

Löwith, Karl (1984). ”Der okkasionelle Dezisionismus von Carl Schmitt“, s. 32-71, *Sämtliche Schriften, Bd. VIII*, Stuttgart: W. Kohlhammer Verlag

Mehring, Reinhard (1992). *Heideggers Überlieferungsgeschick. Eine dionysische Selbstinszenierung*, Würzburg: Königshausen & Neumann

Mehring, Reinhard (1994). ”Der philosophische Führer und der Kronjurist: praktisches Denken und geschichtliche Tat von Martin Heidegger und Carl Schmitt“, *Deutsche Vierteljahresschrift für Literatur- und Geistesgeschichte*, vol. 68, s. 333-363

Mehring, Reinhard (2001). *Carl Schmitt zur Einführung*, Hamburg: Junius

Mehring, Reinhard, red. (2003). *Carl Schmitt. Der Begriff des Politischen. Ein kooperativer Kommentar*, Berlin: Akademie Verlag

Schmitt, Carl (1963, [1932]). *Der Begriff des Politischen*, Berlin: Duncker & Humblot

Schmitt, Carl (1967). ”Die Tyrannei der Werte“, s. 37-62 i *Säkularisation und Utopie. Ebracher Studien. Ernst Forsthoff zum 65. Geburtstag*, Stuttgart: Kohlhammer Verlag

Schmitt, Carl (1991). *Glossarium. Aufzeichnungen der Jahre 1947-1951*, Berlin: Duncker & Humblot

Schmitt, Carl (2004). *Carl Schmitt und Álvaro d'Ors. Briefwechsel*, Berlin: Duncker & Humblot

Schnädelbach, Herbert (1992). ”Politischer Existentialismus – zur philosophischen Vorgeschichte von 1933“, s. 346-355 i *Zur Rehabilitation des animal rationale*, Frankfurt: Suhrkamp